

دانشگاه قم

دانشکده حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته جزا و جرم شناسی

عنوان:

شیوهی تحصیل دلیل در حقوق کیفری داخلی و بین المللی

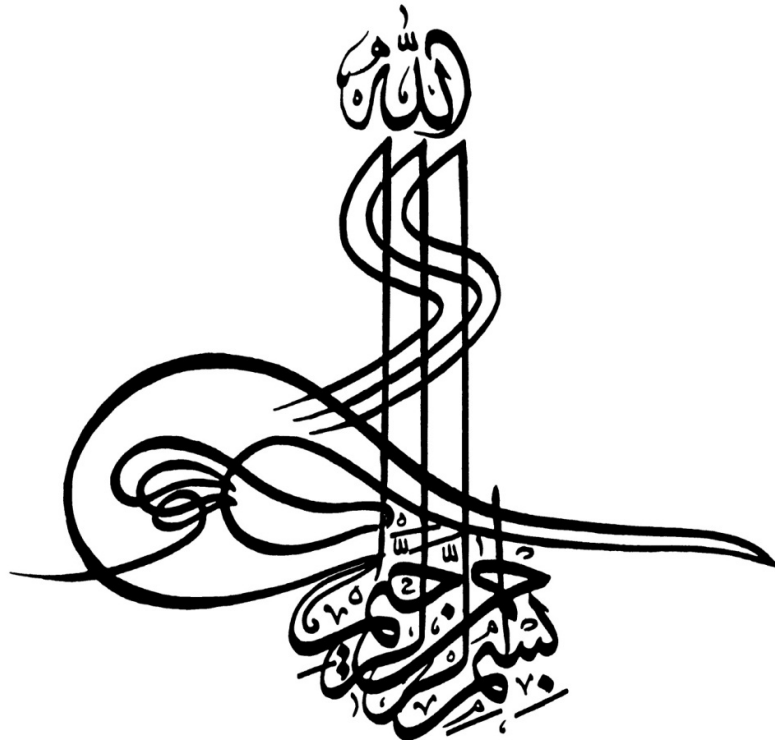
استاد راهنما:

دکتر محمد خلیل صالحی

نگارنده:

حسین نوحی مقدم

پاییز ۹۲

تقدیم به:

پروانه‌های عاشقی که در شبستان شمع حقیقت سوختند
امام خویبها، حضرت ولی‌عصر (عج) و رهبر فرزانه انقلاب.
عمه سادات حضرت فاطمه معصومه (س) که کریمانه یاری‌بخش کارهایم بوده است.
پدر عزیز و مادر مهربانم که مدام مدیون فرداکاری‌هایشان هستیم.
همسر شکیبایم که قلب آکنده از مهرش بهترین دلگرمی و پشتیبانم بوده است.

تقدیر و تشکر:

حمد بی حد و ثنای بخدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به بنده‌ی خویش عنایت فرمود. در اینجا بر خود لازم می‌دانم از کلیه اساتید گرانقدر، به ویژه اساتید دوره کارشناسی ارشد که در طول سالیان گذشته بیشترین نقش را در تربیت علمی و اخلاقی اینجانب داشتند، تشکر و قدردانی نمایم.

از استاد گرامی جناب آقای دکتر محمدخلیل صالحی که راهنمایی اینجانب را در تحقیق و نگارش این پایان‌نامه تقبل نموده‌اند کمال تشکر و سپاسگزاری را دارم.

از استاد بزرگوار جناب آقای دکتر ابوالفتح خالقی کمال تشکر و قدردانی را دارم.

چکیده:

تحصیل دلیل در حقوق کیفری حساسترین و مهم‌ترین بخش یک فرآیند دادخواهی در نظام عدالت کیفری است. مرحله‌ای است که فرد را از وضعیت آلوده‌ی ارتکاب جرم با مهارت خاصی بیرون کشیده و در ندامتگاه سیستم عدالت کیفری به سزای عمل خویش می‌رساند. در این میان نهایت دقت باید به کار گرفته شود تا اولاً غرامت مجرم را از فرد دیگری نستانند، ثانیاً فراموش نکند که فرد مجرم خود یک انسان است و رد هر حال حقوقی دارد که نباید تضییع شود؛ ثالثاً مراقب رندکاریهای مجرم باشد که همیشه در صدد در رفتن از زیر بار عدالت است و نگذارد شانه از زیر بار جزای اعمالش خالی نماید. همه این مهم می‌طلبد که بدانیم از این مرحله چگونه باید عبور کنیم و متهم و قربانی را از آن عبور دهیم. ادله‌ی اثبات جرم تا حدی به وضوح و کمال شناخته شده است اما اینکه این ادله‌طی چه فرآیندی باید تحصیل شود و مقررات شکلی آن چگونه باید اعمال شود هنوز در حقوق کیفری (چه داخلی و چه سطح بین‌المللی) درهاله‌ای از ابهام است. بنابراین بر آن هستیم تا بعد از بیان کلیات و اصول اساسی حاکم بر تحصیل دلیل در حقوق کیفری داخلی و بین‌المللی، تک تک ادله‌ی اثبات جرم (اقرار، شهادت شهود، معاینه محل، سوگند، دلایل نوین) را از منظر آیین دادرسی بررسی کرده و روش‌های تحصیل آنها را در موقعیت کنونی جهان و علم مورد مطالعه قرار دهیم.

کلیدواژه‌ها: تحصیل دلیل، ادله‌ی اثبات، حقوق کیفری، متهم، عدالت کیفری.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	مقدمه
۱	الف) بیان مسأله
۲	ب) سؤالات اصلی
۲	ج) فرضیه‌ها
۲	د) ضرورت تحقیق

فصل اول:

کلیات

۴	مبحث نخست: مفهوم شناسی
۴	گفتار اول: مفاهیم اصلی
۴	الف) شیوه
۴	ب) تحصیل
۵	ج) دلیل
۶	د) حقوق کیفری
۸	ه) حقوق جزای داخلی
۸	و) بین الملل
۹	ز) حقوق جزای بین الملل یا حقوق بین الملل جزایی
۱۰	گفتار دوم: مفاهیم مرتبط
۱۰	الف) شهادت
۱۱	ب) اقرار
۱۲	ج) قسامه
۱۳	د) لوث
۱۳	ه) بینه
۱۴	و) برائت

۱۴	.....(ز) جرح و تعدیل
۱۵	.....(ح) عدالت
۱۶	.....(ت) متهم
۱۶	.....(ی) سوگند
۱۸	.....مبحث دوم: نظام‌های تحصیل دلیل
۱۸	.....گفتار نخست: نظام دلایل قانونی
۱۹	.....گفتار دوم: نظام دلایل آزاد
۲۰	.....گفتار سوم: نظام مختلط
۲۲	.....مبحث سوم: قواعد و اصول حاکم بر تحصیل دلیل
۲۲	.....گفتار نخست: مشروعیت تحصیل دلیل
۲۳	.....گفتار دوم: رعایت حقوق فردی متهم
۲۳	.....۱. احترام به تمامیت جسمانی
۲۵	.....۲. احترام به حیثیت ذاتی اشخاص
۲۵	.....۳. احترام به زندگی خصوصی و حق خلوت
۲۷	.....۴. احترام به کرامت انسانی
۲۷	.....۵. احترام به حق آزادی
۲۹	.....۶. رعایت اصل بی‌طرفی
۳۰	.....گفتار سوم: برابری سلاح‌ها
۳۰	.....قلمرو اجرایی اصل برابری سلاح‌ها
۳۲	.....گفتار چهارم: رعایت اصل براءت
۳۳	.....استثنائات وارده بر اصل براءت
۳۴	.....۱. جرایم علیه امنیت
۳۴	.....۲. جرایم علیه بشریت (جنایات جنگی)
۳۵	.....۳. ثروت‌های مشکوک
۳۶	.....گفتار پنجم: کرامت و اعتبار دستگاه عدالت کیفری
۳۶	.....الف) منع برانگیختن مظنون به ارتکاب جرم
۳۷	.....ب) استفاده از مکر و فریب در تحصیل دلیل

فصل دوم: شیوهی اخذ اقرار

۴۱	مبحث اول: حقوق داخلی.....
۴۱	گفتار اول: نحوه‌ی اخذ اقرار در انواع جرایم.....
۴۵	گفتار دوم: محل اخذ اقرار.....
۴۵	الف) اقرار در دادگاه یا خارج از دادگاه؟.....
۴۷	ب) اقرار دادرسی و دادگاه.....
۴۸	گفتار سوم: شیوه‌ی بیان اقرار.....
۴۸	الف) اقرار کتبی و اقرار شفاهی.....
۴۹	ب) اقرار صریح و اقرار ضمنی.....
۵۱	گفتار چهارم: روش‌های اخذ اقرار.....
۵۱	الف) روش‌های سنتی اخذ اقرار.....
۵۱	۱) احضار متهم برای اخذ اقرار.....
۵۲	۲) جلب متهم برای اخذ اقرار.....
۵۳	۳) بازجویی و مصاحبه با متهم برای اخذ اقرار.....
۵۴	۳-۱. اصول بازجویی از متهم.....
۵۸	۳-۲. پرسش و پاسخ قضایی.....
۵۹	۳-۳. بیدار کردن وجدان متهم.....
۵۹	۳-۴. تشویق متهم به اقرار و وعده‌ی تخفیف در مجازات.....
۵۹	ب) روش‌های نوین اخذ اقرار.....
۶۰	۱. اقرار حاصله از استماع تلفنی مکالمات.....
۶۰	۲. اخذ اقرار با استفاده از ضبط صوت یا تصویر.....
۶۱	۳. استفاده از دستگاه دروغ سنج در طی محاکمه و اخذ اقرار.....
۶۲	۴. کسب اقرار با استفاده از شیوه‌های نارکوآنالیز و هیپنوتیزم.....
۶۴	مبحث دوم: اقرار در حقوق بین‌الملل.....
۶۵	گفتار نخست: محل اخذ اقرار.....
۶۷	گفتار دوم: روش‌های اخذ اقرار در حقوق بین‌الملل.....
۶۷	۱. احضار متهم.....
۶۸	۲. جلب متهم برای اخذ اقرار.....
۶۹	۳. بازجویی از متهم برای اخذ اقرار.....
۷۲	۴. استفاده از وسایل الکترونیکی در اخذ اقرار.....

فصل سوم:

شیوه‌ی اخذ شهادت

- مبحث اول: حقوق داخلی..... ۷۵
- گفتار اول: شیوه‌های احراز عدالت شاهد..... ۷۵
- الف) ظاهر حال فرد مسلمان..... ۷۶
- ب) تعدیل دو شاهد دیگر..... ۷۸
- ج) شیاع و استفاضه..... ۷۹
- د) تزکیه‌ی مدعی علیه..... ۷۹
- ه) شناخت شخصی حاکم از شاهد..... ۸۰
- گفتار دوم: بررسی نحوه‌ی جرح شاهد..... ۸۰
- گفتار سوم: تکلیف شاهد در سیستم عدالت کیفری و الزام شاهد بر آنها..... ۸۲
- الف) حضور در نزد مرجع صلاحیت‌دار کیفری..... ۸۲
- ۱- محل شهادت..... ۸۳
- ۲- حضور شاهد بر محل شهادت..... ۸۴
- ۳- جلب شاهد به حضور در محل شهادت..... ۸۵
- ۴- بازداشت شاهد برای تضمین حضور او..... ۸۷
- ب) سوگند شاهد..... ۸۸
- ج) ادای شهادت..... ۹۰
- ۱) تشریفات استماع شهادت..... ۹۰
- ۲) شفاهی بودن شهادت..... ۹۲
- ۳) الزام شاهد بر دلایل فیزیکی برای تصدیق اظهارات و شناسایی هویت..... ۹۳
- ۴) شیوه‌ی برخورد با شهادت متعارض..... ۹۳
- گفتار چهارم: شیوه‌ی اخذ شهادت بر شهادت و موارد جواز آن..... ۹۳
- گفتار پنجم: شیوه‌های مستحذته‌ی اخذ شهادت..... ۹۴
- الف) نقش ویدئو کنفرانس در شهادت شهود..... ۹۵
- ب) استفاده از حیوانات اهلی شده برای شهادت (شرط انسان بودن شاهد)..... ۹۶
- مبحث دوم: شهادت شهود در حقوق بین‌الملل..... ۹۸
- گفتار نخست: حق حمایتی شهود در دادگاه‌های موردی..... ۹۸
- گفتار دوم: جلب شهود در حقوق بین‌الملل..... ۱۰۳
- گفتار سوم: حق حمایتی شهود در دیوان کیفری بین‌المللی..... ۱۰۴
- گفتار چهارم: شهادت شهود در اسناد بین‌المللی..... ۱۰۵

فصل چهارم: شیوهی معاینات محلی

- مبحث نخست: حقوق داخلی ۱۰۸
- گفتار اول: قواعد ناظر به معاینات محلی ۱۰۸
۱. معاینه محل توسط مقام قاضی ۱۰۸
۲. معاینه‌ی محل توسط اهل خبره یا یک گروه فنی ۱۰۸
- گفتار دوم: آیین ضبط اشیای حاصله از محل معاینه ۱۰۹
- گفتار سوم: مقررات بازرسی و تفتیش اماکن ۱۱۰
- الف) ضوابط تفتیش منازل ۱۱۰
- ب) معاینه منزل و دفتر و کلای دادگستری ۱۱۱
- مبحث دوم: معاینه محل در حقوق بین‌المللی ۱۱۲
- گفتار نخست: معاینه محل در دادگاه‌های موردی و ICC ۱۱۲
- گفتار دوم: معاینه محل در اسناد دیوان بین‌المللی دادگستری ۱۱۴
- گفتار سوم: تحقیقات محلی در حقوق بین‌الملل ۱۱۵

فصل پنجم: سوگند

- مبحث اول: حقوق داخلی ۱۱۹
- گفتار اول: اجرای قاعده‌ی یمین در مسائل کیفری ۱۱۹
- مبحث دوم: قسامه و نحوه‌ی اجرای آن ۱۲۱
- مبحث سوم: سوگند در حقوق بین‌المللی ۱۲۳

فصل ششم: شیوهی تحصیل دلایل نوین

- مبحث اول: حقوق داخلی ۱۲۷
- گفتار اول: معاینات علمی-فنی (کارشناسی) ۱۲۷
- گفتار دوم: ادله‌ی زیستی و ژنتیکی ۱۲۹
- گفتار سوم: ادله الکترونیکی ۱۳۲

۱۳۴	.....	مبحث دوم: ادله نوین در حقوق بین‌المللی
۱۳۴	.....	گفتار اول: کارشناسی
۱۳۶	.....	گفتار دوم: ادله زیستی و ژنتیکی
۱۳۷	.....	گفتار سوم: ادله الکترونیکی
۱۴۰	.....	نتیجه‌گیری
۱۴۲	.....	فهرست منابع و مآخذ
۱۴۳	.....	الف) کتاب
۱۴۵	.....	ب) مجلات

مقدمه

الف) بیان مسأله

در یک نظام قضایی عادلانه، نهایی‌ترین هدفی را که دست‌اندرکاران امر قضا دنبال می‌کنند برقراری یک سیستم عدالت محوری است که بتواند مجرمین و جنایتکاران جامعه را به درستی شناسایی کرده و محکومیت آنها را به اثبات برساند و حق پایمال شده‌ی بزه‌دیدگان را از آنان بستاند؛ و ثانیاً در رسیدن به این غایت حق هیچ کس را فارغ از هر برجسی که دارد یا ندارد، ضایع نسازد.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود اولین گام در این مسیر شناسایی مجرمین و جنایتکاران است. آنچه که دست سیستم قضا را در این امر می‌گیرد ادله و راه و روش‌هایی است که پرده از چهره‌ی مکتوم بزه‌کار باز می‌گشاید و او را در برابر محکمه و جامعه محکومش می‌سازد که اصطلاحاً به ادله‌ی اثبات مشهورند. دلایلی که امروزه در جوامع داخلی و بین‌المللی با پیشرفت علوم و فنون روز به روز رو به افزایش بوده و ما را به راهیابی کشف جرایم دلالت می‌کند. تاجایی که مثلاً با پیدایش سیستمی که با کنترل ذهن فرد، راه دروغ را به او می‌بندد، اخذ اقرار به راحتی امکان پذیر خواهد بود و یا با وجود سیستم‌های صوتی تصویری یا ماهواره‌ای، شهادت شهود حتی به صورت زنده و غیابی نیز انجام خواهد شد؛ و چندین و چند راههای تازه کشف شده‌ای که علم و تکنولوژی روز ما را به کشف جرایم می‌رساند و با این وجود اگر جامعه‌ی نوین علمی دست به دست نظام عادلانه قضایی بدهد دیگر کمتر کسی می‌تواند خود را از چنگ مجازات برهاند.

لیکن چیزی که هست اصل قانونی بودن روند محاکمه و آیین دادرسی کیفری در سیستم قضایی عدالت مدار است. براین اساس، هدف کشف جرایم و اثبات آن در محاکم هر عملی را توجیه نمی‌کند؛ بنابراین سیستم قضایی مجاز به به‌کارگیری شیوه‌هایی محدود و تعریف شده‌ی تحصیل دلیل می‌باشد. این جاست که پویایی واقعیت‌های اجتماعی و ایستایی قوانین و مقررات

جزایی به تعارض رسیده و اوضاع و تکلیف نظام دادرسی را نابسامان و نامعین می‌نمایند؛ از یک سو آمار جرم و مجرم و شیوه‌های او روز به روز بالا می‌رود و از سوی دیگر قوانین و روش‌های تعریف شده‌ی فعلی تحصیل دلیل ما را به سرمنزل مقصود نمی‌رساند.

ب) سوالات اصلی

- ۱- آیین تحصیل و رسیدگی به ادله‌ی اثبات کیفری در حقوق داخلی و بین‌المللی چگونه است؟
- ۲- پیشرفت علم و تکنولوژی در جوامع امروزی چه تأثیری در شیوه‌های تحصیل ادله‌ی اثبات در حقوق کیفری داخلی و بین‌المللی گذاشته است؟

ج) فرضیه‌ها

- ۱- آیین تحصیل و رسیدگی به ادله‌ی اثبات کیفری در حقوق داخلی، مبنی بر قوانین آیین دادرسی کیفری ایستا و در حقوق بین‌المللی براساس قوانین کمابیش پویا می‌باشد.
- ۲- در مورد قوانین داخلی، تغییرات چشم‌گیری صورت نگرفته است اما در مورد حقوق بین‌الملل این قوانین تا حدی تحت تأثیر پیشرفت علوم و تکنولوژی قرار گرفته است.

د) ضرورت تحقیق

کاری که پژوهشگران و محققان در این جهت انجام داده‌اند، یا ناظر به ماهیت ادله‌ی اثبات کیفری بوده و از جنبه‌های شکلی دادرسی غفلت نموده‌اند و یا اگر کسی هم قلم در این اقلیم نهاده، به بررسی شیوه‌های غیر قانونی یا به تعبیری روش‌های نامشروع تحصیل دلیل پرداخته است. لذا در این که چه ساز و کار کلی‌ای بر شیوه‌های تحصیل دلیل در حقوق کیفری چه در عرصه‌ی داخلی و چه در جامعه‌ی بین‌المللی حاکم است مطالعه‌ی منسجمی انجام نشده است. بنابراین نیاز نظام قضایی در حل و فصل این امور و خلاء علمی در این مسأله موجب عنایت بیشتر به این موضوع می‌باشد؛ و هدف ما از این کار زدودن ابهامات از قواعد و مقررات شکلی شیوه‌ها تحصیل دلیل و سنجش همگامی آنها با تحولات روز دنیای حقوق کیفری و فناوری دنیا است.

فصل اول:

کلیات

مبحث نخست: مفهوم شناسی

در این مبحث طی دو گفتار به بررسی مفاهیم کلیدی و تحلیل آنها خواهیم پرداخت. در گفتار اول به تجزیه تحلیل مفاهیم اصلی از جمله عنوان اصلی پرداخته و آنگاه در گفتار دوم مفاهیم مرتبط را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

گفتار اول: مفاهیم اصلی

الف) شیوه

معانی و مفاهیمی که در فرهنگ فارسی برای «شیوه» گفته شده است عبارتند از: «سبک، روش، قاعده»^۱، «راه، قانون، طریقه، خوی و عادت»^۲.

ب) تحصیل

واژه‌ی تحصیل مصدر باب تفعیل از ماده‌ی حصل (حصول)^۳ می‌باشد که به معنی «موجب (وقوع امری) شدن، بدست آوردن، فراگرفتن، استنباط و استنتاج کردن، جمع‌آوری کردن و مطالبه کردن»^۴ آمده است. خود واژه‌ی تحصیل به معنی «تحصیل علم و کسب و اکتساب»^۵ نیز به کار

۱- غلامحسین صدری افشار و همکاران، فرهنگ فارسی امروز (تهران: مؤسسه‌ی نشر کلمه، ۱۳۷۳)، ص ۷۵۴

۲- عباسعلی رضویه، فرهنگ رضویه (بر اساس تنظیم لغات باژگونه) (تهران: انتشارات مشکوه تهران، ۱۳۸۸)، ج ۲، ص ۱۵۹۹

۳- آذرنوش آذرتاش، فرهنگ معاصر عربی- فارسی، چاپ یازدهم (تهران، نشر نی، ۱۳۸۸)، ص ۱۲۵۶.

۴- همان.

۵- احمد فلسفی، فرهنگ زبان فارسی (تهران: انتشارات پیام آزادی، ۱۳۸۱)، ص ۱۶۵.

رفته است. فراهم آوردن^۱، گرد کردن، اندوختن، و مالیات گرفتن از جمله معانی دیگر تحصیل می‌باشد.^۲

با توجه به آنچه که ذکر شد تحصیل در اینجا به معنی جمع‌آوری کردن، به دست آوردن و کسب کردن می‌باشد.

ج) دلیل

دلیل اسم مصدر عربی از ماده‌ی دلّ می‌باشد. دلّ در عربی به معنی نشان دادن، راهنمایی کردن، نمایاندن به کار رفته است.^۳

خود واژه‌ی دلیل به معنی «علامت، نشان، برهان، مدرک اثبات، گواه، راهنما»^۴ «رهبر، راهنماینده و رهنمون»^۵ آمده است.

دلیل در فرهنگ حقوقی خصوصاً در فرهنگ حقوق کیفری دارای معانی متعددی است:

۱- در حوزه‌ی فقه دلیل به معنی منبع به کار رفته است. ادله اربعه (کتاب، سنت، عقل، اجماع) همان منابع فقه یا حقوق می‌باشند که به ادله معروف‌اند.^۶

۲- در قانون به معنی حکم قانونی هم آمده است. در این معنی می‌گویند: «دلیل وارد بر دلیل دیگر، به معنی قانون وارد بر قانون دیگر».^۷

۳- چیزی که برای اثبات امری یا ادعایی به کار می‌رود. قوانینی که جنبه‌ی اثباتی دارند و کاشف از امری می‌باشند، دلیل نامیده می‌شوند که در این معنی دلیل در مقابل اصل عملی به کار می‌رود.

۱- حسن عمید، فرهنگ فارسی (تهران: انتشارات اشجع، ۱۳۸۹)، ص ۳۰۸

۲- محمد معین، فرهنگ فارسی معین، چاپ دوم (تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۵۳)، ج ۱، ص ۱۰۳۸

۳- آذرنوش آذرتاش، پیشین، ص ۲۰۱

۴- همان

۵- علی اکبر دهخدا، لغتنامه دهخدا، چاپ دوم (تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۷)، ج ۷، ص ۱۱۰۶۳

۶- همان، ص ۳۰۹.

۷- همان.

۴- از نظر آیین دادرسی بنابر ماده‌ی ۳۵۳ آ.د.م. دلیل عبارت است از امری که اصحاب دعوی برای اثبات دعوی یا دفاع از دعوا به آن استناد می‌نمایند. اما گفته می‌شود دلیل منحصر در عناوین مذکور در قوانین نیست؛ زیرا از هیچ یک از مواد قانونی استفاده‌ی حصر نمی‌شود. بنابراین با توجه به ماده‌ی سوم آ.د.م. در موارد سکوت قانون می‌توان از اماراتی که در عرف وجود دارد استفاده نمود. نکته‌ی دیگر این که خاصیت دلیل این است که برای اثبات امری به کار می‌رود، بنابراین اصل براءت و اصل استصحاب که خاصیت اثباتی ندارند و صرفاً دستورالعملی برای خروج از حالت شک و تردید می‌باشند، عنوان دلیل را ندارند. چون دلیل به معنی مذکور حجت بر لوازم مدلول علیه نیز می‌باشد اما در مورد اصول عملی حداقل در این مورد اختلاف نظر است.^۱

(د) حقوق کیفری

حقوق کیفری یک عبارت مرکبی است که از دو تا واژه‌ی مستقل «حقوق» و «کیفری» تشکیل یافته است. بنابراین مناسب است که برای فهم بهتر این عبارت این دو تا واژه به صورت جداگانه مورد بررسی قرار گرفته و آنگهی به مطالعه‌ی شکل مرکب آن پردازیم.

حقوق دارای معانی متعددی می‌باشد. این واژه در یک معنی جمع حق است که به معنی «راست، درست، عدل، داد، انصاف، بهره، مزد، سزاوار، مال»^۲ آمده است. حق به معنی اختیاری است که طبیعت، قانون، یا عرف به کسی داده است. تسهیلات و امتیاز هم از جمله معانی حق می‌باشند.^۳

اما خود کلمه‌ی حقوق علاوه بر این که جمع حق است دارای معانی مستقلی نیز می‌باشد. از جمله‌ی این معانی دستمزدی است که معمولاً به صورت ماهیانه از سوی کارفرما به کارگر یا

۱- همان، ص ۳۱۰

۲- محمد معین، پیشین، ص ۱۳۶۳

۳- حسن عمید، پیشین، ص ۴۶۱

کارمند پرداخت می‌شود.^۱ حقوق جمع واژه‌ی حُق نیز می‌باشد که به معنی خانه‌های عنکبوت است.^۲

حقوق در اصطلاح عبارت است از «مجموعه قواعد و مقررات و ضوابطی که رفتار بین افراد جامعه و نیز افراد با دولت و بالعکس را تنسيق، تعیین و تنظیم و حقوق و تکالیف آنها را با ضمانت اجرا و با هدف تأمین و تضمین نظم اجتماعی مشخص می‌کند.»^۳ حقوق به معنی علم بررسی قوانین موضوعه نیز می‌باشد که البته این اصطلاح در فقه سابقه نداشته و ترجمه‌ی اصطلاحات غربی می‌باشد.^۴

کیفری صفت نسبی کیفر است که در لغت فارسی چندین معنی بدان نوشته شده است. از معانی کیفر می‌توان به «مکافات بدی و نیکی، عقوبت، عقاب، مکافات، مجازات»^۵، «سزا، جزا»^۶ و غیره اشاره کرد. معانی بعیدی که ذیل این واژه ذکر شده‌اند عبارتند از: «ظرف شیر و ماست، سنگی که بر سر دیوار برج یا قلعه می‌گذاشتند که وقتی دشمن نزدیک شد بر سرش بزنند»^۷، «نام قلعه‌ای که بر آن طلس می‌بسته‌اند و هیچکس بر گرفتن آن قدرت نیافته است، و نیز نام رودی در بخارا است.»^۸

کیفر در فرهنگ حقوقی به معنی عقوبت و مجازات کسی است که کار خلاف قانون انجام داده است؛^۹ به عبارت دقیقتر ضمانت اجرای تخلف از قوانین و مقررات جزایی را کیفر می‌نامند.^{۱۰}

۱- همان.

۲- احمد علامه فلسفی، پیشین، ص ۲۳۴

۳- محمدحسین شاملو احمدی، فرهنگ اصطلاحات و عناوین جزایی (اصفهان: نشر دادیار، ۱۳۸۰)، ص ۲۰۷

۴- محمدجعفر جعفری لنگرودی، توپینولوژی حقوق، چاپ بیست و سوم (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۰)، ص ۲۳۰.

۵- علی اکبر دهخدا، لغتنامه دهخدا، پیشین، ج ۱۲، ص ۱۸۸۳۳

۶- حسن عمید، پیشین، ص ۹۸۳

۷- همان.

۸- علی اکبر دهخدا، پیشین.

۹- محمدجعفر جعفری لنگرودی پیشین، ص ۵۷۹

۱۰- محمد حسین شاملو احمدی، پیشین، ص ۳۸۵

با توجه به آنچه که گفته شد حقوق کیفری به شاخه‌ای از علم حقوق گفته می‌شود که به مطالعه‌ی جرائم و مجازات‌ها می‌پردازد. البته حقوق کیفری در معنی اعم شامل حقوق ماهوی جزا و حقوق شکلی جزا می‌باشد. در این معنی حقوق جزا (حقوق کیفری) عبارت از رشته‌ای از علم حقوق است که موضوع آن پیش‌بینی و مجازات‌های اعمالی است که منافات با نظم اجتماعی دارد؛ لیکن حقوق کیفری در معنی اخص عبارت است از حقوق جزای ماهوی که جرائم را تعریف، مجازات آن را تعیین، و شرایط مسئولیت کیفری را بیان می‌کند.^۱ حقوق جزا از لحاظ قلمرو و شمول مقرراتش به دو شاخه تقسیم می‌شود که عبارتند از حقوق جزای داخلی و حقوق جزای بین‌الملل. با توجه به اینکه حقوق جزای داخلی و حقوق جزای بین‌الملل در مقابل هم قرار دارند، ابتدا به تعریف و تحلیل حقوق جزای داخلی می‌پردازیم، سپس مفهوم حقوق جزای بین‌الملل را بررسی می‌کنیم.

هـ) حقوق جزای داخلی

آن دسته از قواعد و مقرراتی جزایی که روابط و تکالیف افراد و اتباع یک کشور را در مقابل هم و همچنین روابط، حقوق و تکالیف متقابل افراد و دولت را به منظور حفظ حقوق و نظم اجتماعی تبیین و تعیین می‌کند حقوق جزای داخلی نام دارد.^۲ این دسته از مقررات به پیش‌بینی و اعمال جرائم و مجازات‌ها در داخل مرزهای جغرافیایی یک کشور یا به افرادی که تابعیت آن را دارند می‌پردازد.

و) بین‌الملل

بین‌الملل یک واژه‌ی مرکب عربی است که از بین و ملل ترکیب یافته است. بین به معنی میان می‌باشد. ملل جمع مکسر ملّة به کسر میم است که در لغت به معنی «گروه دینی، مجموعه پیروان

۱- محمدجعفر جعفری لنگرودی، پیشین، ص ۲۳۳

۲- محمد حسین شاملو احمدی، پیشین، ص ۲۰۸

یک دین، فرقه، تیره، دین، آیین^۱، «مجموعه افراد یک کشور»^۲ می‌باشد. «روش، طریقت و شریعت»^۳ نیز از جمله معانی ملت می‌باشد.

ملت در اصطلاح فارسی عبارت است از «گروهی از افراد انسانی که بر خاک معینی زندگی می‌کنند و تابع یک حکومت می‌باشند»^۴؛ به عبارت بهتر «بزرگ‌ترین جامعه‌ی انسانی که دارای خاست‌گاه، فرهنگ یا تاریخ مشترکی است و معمولاً به صورت واحد سیاسی جداگانه‌ای با قلمرو معین سازمان یافته است، ملت نام دارد»^۵.

لذا گفته می‌شود بین الملل صفت مرکب‌بی است که در لغت به معنی «میان ملت‌های مختلف، میان مردم سرزمین‌های مختلف»^۶ آمده است.

ز) حقوق جزای بین الملل یا حقوق بین الملل جزایی

آن چیزی که مورد بحث ما است در واقع آن قسمت از حقوق بین المللی است که به مقررات کیفری در این سطح مربوط می‌شود. حقوق جزای بین الملل که تعریف شد موضوع کار ما نمی‌باشد؛ بلکه ما به دنبال یافتن روش‌های تحصیل دلیل کیفری در سطح بین المللی یعنی دادگاه‌های موردی، دیوان کیفری بین المللی و سازمان ملل هستیم.

بنابراین منظور از «شیوه‌ی تحصیل دلیل در حقوق کیفری داخلی و بین المللی» این است که بدانیم اولاً در مقررات حقوق کیفری ایران ادله‌ی اثبات دعوی طی چه فرایندی ارائه و استماع می‌گردند و مقنن جمهوری اسلامی تا چه حدی به شفاف سازی جهات شکلی ادله اثبات پرداخته است؛ ثانیاً این ادله اثبات در سطح بین الملل (نه حقوق کشورهای دیگر) چگونه مورد پذیرش و

۱- آذرنوش آذرتاش، پیشین، ص ۶۵۵

۲- غلامحسین صدری افشار و همکاران، پیشین، ص ۱۰۷۳

۳- مصطفی رحیمی اردستانی، *ترجمه المنجد* (تهران: انتشارات صبا، ۱۳۷۷)، ج ۲، ص ۱۰۸۳

۴- علی اکبر دهخدا، پیشین ج ۱۴، ص ۲۱۵۰۰

۵- غلامحسین صدری غلامحسین و همکاران، پیشین.

۶- همان